

Úřad vlády České republiky

zmocněnkyně vlády pro lidská práva

ZPRÁVA O STAVU LIDSKÝCH PRÁV V ČESKÉ REPUBLICĚ V ROCE 2023

Obsah

Úvodní slovo zmocněnkyně vlády pro lidská práva	2
Lidská práva a moderní technologie	3
1. Proces digitalizace a přístupnost internetových stránek	3
2. Právo na nedigitální alternativu	3
3. Regulace online prostředí	3
4. Rozvoj technologií a lidskoprávní povědomí	4
5. Doporučení.....	5
Právo na důstojný život	6
1. Chudoba v české společnosti.....	6
2. Zajištění důstojného života v České republice	6
3. Právo na dostupné bydlení.....	7
4. Komplexní zajištění podpory obětí trestných činů	7
5. Doporučení.....	8
Mučení a špatné zacházení	9
1. Vyšetřování špatného zacházení.....	9
2. Soudní ochrana při nedobrovolné hospitalizaci	9
3. Ochrané léčeni	9
4. Vězeňství.....	10
5. Doporučení.....	10
Rovnost a ochrana menšin	11
1. Přetrvávající nerovné postavení romské menšiny	11
2. Problémy matek v práci	11
3. Násilí na seniorech v různých podobách	11
4. Přetrvávající bariéry v životech lidí se zdravotním postižením	12
5. Být lesbou, gayem, bisexuálem, trans*, intersex či queer (LGBTIQ) člověkem u nás.....	12
6. Doporučení.....	12
Práva dítěte	14
1. Roztříštěný systém ochrany dětí	14
2. Tělesné trestání dětí.....	14
3. Dětský ombudsman.....	14
4. Děti uvězněných rodičů	15
5. Doporučení.....	15
Práva cizinců	16
1. Detence nezletilých cizinců.....	16
2. Integrace příchozích z Ukrajiny.....	16
3. Vzdělávání dětí s odlišným mateřským jazykem	17
4. Doporučení.....	17

Úvodní slovo zmocněnkyně vlády pro lidská práva

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

držíte v rukou Zprávu o stavu lidských práv v České republice za rok 2023. Zprávu již čtvrt století vypracovává sekretariát Rady vlády pro lidská práva ve spolupráci s členy a členkami Rady a jejich výborů, a to s cílem:

1. informovat o hlavních posunech a změnách v legislativě, politikách i soudní judikatuře,
2. upozornit na hlavní nedostatky a problémy, ale i příklady úspěšného řešení lidskoprávních otázek.

Ve zprávě najdete základní informace o ochraně lidských práv a jejich reálném dodržování v České republice. Letošní zpráva je však v mnohém jiná. Rozhodli jsme se ji předně upravit tak, aby byla přístupnější širšímu spektru čtenářů a celkově „čitelnější“. Máte proto před sebou zprávu, která je celkově zdatelně souhrnnější. Naším záměrem také bylo lépe vyzdvihnout, co hlavního se v daném roce odehrálo, kam jsme se posunuli, a kde je naopak nutné ještě napsnout síly, abychom společně zlepšili ochranu lidských práv u nás. Zpráva tak nově, na konci každé z šesti kapitol, obsahuje i doporučení, která reagují na popisované problémy a nabízí jejich řešení, která by se měla stát předmětem budoucích odborných diskusí.

Zpráva se zaměřuje na hlavní oblasti, kterým se zprávy o stavu lidských práv věnovaly již v minulosti. Před jejím zpracováním jsme oslovili členky a členy Rady a jejich výborů a dalších poradních orgánů vlády v oblasti lidských práv s dotazy, jaká témata vnímají z hlediska lidských práv jako nejzásadnější a jaká navrhují jejich řešení. Zpráva pak byla sestavena na základě jejich podnětů s přihlédnutím k tomu, v jakých otázkách docházelo v roce 2023 k významnějším událostem a změnám či které byly předmětem veřejné debaty. Mezi témata zprávy tak patří např.:

- vliv moderních technologií na ochranu a zajišťování lidských práv ve všech jejich dimenzích
- sociální reformy v oblasti dávek, exekucí, insolvenčí či bydlení
- ochrana lidí omezených na svobodě a závislých na péči a šetření případů špatného zacházení s nimi
- rovné postavení Romů, žen, starších osob, lidí se zdravotním postižením či LGBTIQ lidí
- nutnost změn v ochraně práv dětí a rodin a v přístupu k dětem ve společnosti
- výzvy v integraci cizinců včetně uprchlíků a držitelů dočasné ochrany z Ukrajiny.

Pokud Vás podrobněji zajímají některé konkrétní otázky, můžete další informace najít v dokumentech vydávaných dalšími poradními orgány vlády a jejich sekretariáty či jinými vládními orgány, ve [výročních zprávách veřejného ochránce práv](#) či zprávách a ročenkách nejvyšších soudních instancí, které naši zprávu takto vhodně doplňují. Stejným způsobem ji nově doplňují i informace o naší činnosti a pravidelné veřejné výstupy k aktuálnímu dění na sociálních sítích ([Facebook](#) a [LinkedIn](#)). Přijměte tedy prosím i pozvání připojit se k těmto informačním kanálům.

Děkuji všem spolupracujícím a přispěvatelům za jejich práci a přeji Vám podnětné čtení.

Klára Šimáčková Laurenčíková
zmocněnkyně vlády pro lidská práva

Lidská práva a moderní technologie

1. Proces digitalizace a přístupnost internetových stránek

Digitální služby by měly být od začátku tvořeny s respektem k právům a potřebám různých skupin občanů, včetně například osob se zdravotním postižením nebo osob ohrožených digitálním vyloučením. Jde o průřezový princip, který je potřeba uplatnit při tvorbě legislativy, návrhu technického řešení, zadávání veřejné zakázky na něj a obecně ve všech částech životního cyklu digitální služby – od návrhu přes vývoj až po její užívání. Dosud však tento princip není vždy plně aplikován. Přitom služby, které jsou digitalizovány, slouží k naplnění řady práv – například jde o dávkové systémy zajišťující přiměřené hmotné zabezpečení, nebo o otázku přístupu k soudní a jiné ochraně práv.

Konkrétním nedostatkem je přístupnost internetových stránek a mobilních aplikací. Veřejné subjekty mají již po čtyři roky zákonnou povinnost tuto přístupnost zajistit, ale mnohé ji stále neplní. Navíc zákonný standard nepokrývá potřeby některých skupin jako například uživatelů českého znakového jazyka. Stavem naplňování zákona se v roce 2023 zabýval Vládní výbor pro práva osob se zdravotním postižením na základě [analýzy přístupnosti webových stránek veřejného sektoru v České republice](#). Nedostatky byly shledány v přístupnosti webů všech rezortů. Nedostatečná přístupnost však není jedinou překážkou, kvůli které nejsou digitální služby řadou občanů i úředníků využívány. Úspěšnému průběhu digitalizace může jistě prospět větší osvěta a informovanost o tom, jak digitální nástroje používat a jaké jsou jejich přínosy.

2. Právo na nedigitální alternativu

Významnou událostí roku 2023 bylo automatické zřízení datových schránek živnostníkům, spolkům a nadacím. Česká pošta však zjistila, že [stovky tisíc zřízených schránek nebyly nikdy otevřeny](#), ačkoliv do nich mohou být doručovány písemnosti fikcí. To může vést k porušení práva na spravedlivý proces, například skrze marné uplynutí lhůt nebo v případě nedoplatek i k zahájení exekuce. Při digitalizaci je vždy důležité zohlednit, že část populace digitální kompetence nemá nebo nemá zájem je rozvíjet. Jde například o některé podskupiny starších osob, pro které digitální nástroje nezvyšují kvalitu života. Proto je nutné nedigitální alternativy zachovat, když navíc nepodnikající fyzické osoby nesmí být dle zákona o právu na digitální služby nuceny činit právní úkony digitální formou.

3. Regulace online prostředí

Online prostředí se čím dál více stává zásadní součástí našich životů. Vznik Facebooku před 20 lety je přitom milníkem transformace internetu. Dnes v něm klíčovou roli hrají platformy, tj. služby založené na sdílení obsahu vytvořeného jejich uživateli. Mezi platformy patří právě sociální sítě, ale také internetová tržiště, videostreamingové služby, obchody s aplikacemi, nebo servery s pornografickým obsahem. Provozovatelé těchto platforem se nehlásí k redakční odpovědnosti jako v případě médií a jejich moderační praxe je rozmanitá. Přitom obsah zveřejňovaný na těchto platformách může porušovat zákony a mít značně negativní dopady na lidská práva, společenskou kohezi, demokratické procesy či duševní zdraví samotných uživatelů. Stejně tak jsou rizikem zásahy provozovatelů platforem jako např. snižování viditelnosti některých názorů či postojů, což má zásadní dopad do svobody projevu a práva na přístup k informacím. Významně ohrožené jsou marginalizované menšiny, které jsou terčem nenávistných projevů, a specificky i děti, které se setkávají s kyberšikanou, sexuálním zneužíváním, nebo výzvami k sebepoškozování.

V roce 2023 začaly postupně vstupovat do účinnosti některé části [nařízení o digitálních službách](#), které upravuje moderační procesy, požadavky transparentnosti a vyhodnocování rizik těchto platforem. Pro fungování nařízení bude zásadní spolupráce Evropské komise a členských států při jeho vymáhání. Vláda ČR proto určila koordinátora digitálních služeb, kterým se má stát Český telekomunikační úřad. Aby se však této role mohl v plném rozsahu ujmout, je potřeba nařízení v roce 2024 implementovat do českého právního řádu.

Nadále pokračuje diskuze o návrhu [nařízení, kterým se stanoví pravidla pro předcházení pohlavnímu zneužívání dětí a boj proti němu](#) a které se má zaměřit na efektivní odhalování a stíhání případů dětské pornografie. Části návrhu vzbuzují kontroverze vzhledem k možným zásahům do ochrany soukromí, v obecné rovině však panuje shoda na potřebě tuto trestnou činnost efektivně stíhat a chránit oběti.

4. Rozvoj technologií a lidskoprávní povědomí

Využívání moderních technologií může ochranu lidských práv ovlivnit pozitivně (např. snazší přístup k informacím díky internetu či umělé inteligenci), ale také negativně (např. omezení soukromí při biometrickém sledování). To navíc neplatí pouze pro veřejné služby. Řadu základních služeb jako například bankovníctví poskytují soukromé subjekty. Přesto však povědomí o dopadu technologií na lidská práva zůstává nízké. Z [nedávného výzkumu](#) například plyne, že média a novináři mají slabé povědomí o dopadu technologií a digitalizace na lidská práva včetně jejich využívání v novinářské praxi a že k tomuto tématu nejsou vzděláváni. Podobná zjištění přinesl i [výzkumný projekt](#) zaměřený lidskoprávní dopady užívání umělé inteligence v soukromém sektoru. Tuto mezeru se snaží vyplnit některé nestátní subjekty jako například nezisková organizace [prq.ai](#) nebo vysoké školy MUNI a ČVUT. Větší zapojení soukromého sektoru do ochrany lidských práv by však měl iniciovat stát. Propojení [byznysu a lidských práv](#) je totiž důležitým tématem i z hlediska udržitelnosti, fungování dodavatelských řetězců nebo nefinančního reportingu.

Tato problematika byla v roce 2023 zvláště aktuální. Právě tento rok přinesl masivní popularizaci a rozvoj AI systémů založených na velkých jazykových modelech jako např. ChatGPT. Praktické přínosy i hrozby se projeví velmi rychle. Tyto systémy představují rizika pro řadu lidských práv – například autorská či osobnostní práva v podobě využívání nelicencovaných textů či obrázků pro trénink strojových modelů, generování deep fakes projevů skutečných osobností atd. Stejně tak však mohou představovat příležitost např. pro zlepšení práce s klienty v sociálních službách, zefektivnění práce advokátů, novinářů, státní správy i dalších profesí.

Doporučení

1. V rámci digitalizace
 - a. respektovat práva a potřeby různých skupin lidí a zahrnout do designu, vývoje a zavádění technologií představitele cílové skupiny s různými uživatelskými potřebami
 - b. dodržovat zákon o přístupnosti internetových stránek a mobilních aplikací
 - c. zjednodušovat přístup k digitálním službám, a tím motivovat lidi k jejich využívání.
2. Zachovávat nedigitální alternativy k digitálním službám tak, aby fyzické osoby nebyly nuceny k jejich využívání, pokud to samy nechtějí.
3. Posílit ochranu dětí před trestnou činností v online prostoru a vzdělávat je v bezpečném chování na internetu.
4. Řádně implementovat nařízení o digitálních službách a vyhradit dostatečné kapacity na boj proti systémovým rizikům digitálních platforem pro lidská práva a demokratické procesy.
5. Přijmout pravidla pro etické a transparentní využívání umělé inteligence v souladu s ochranou lidských práv ve všech relevantních oblastech (státní správa, média, výzkumné instituce....).

Právo na důstojný život

1. Chudoba v české společnosti

Mnohé české domácnosti se nadále nacházejí v dluhových problémech. Zadlužení domácnosti přitom prohloubil i nedávný vzestup inflace. Podle výzkumů společnosti PAQ Research [Život k nezaplacení](#) během roku 2023 připravovala inflace asi ¼ domácností o reálnou hodnotu jejich úspor a u dalších 30 % vedla k příjmové nestabilitě či dokonce k jejich extrémnímu ohrožení chudobou. Ohroženi jsou hlavně samoživitelé a samoživitelky, ale i rodiny s dětmi a osamělí senioři a seniorky.

Dokladem obecného zadlužení je i to, že v České republice probíhá stále více než 4 miliony exekucí vůči cca 660 000 dlužníkům. Nedávné reformy jako zastavování bezvýsledných či bagatelních exekucí anebo několikrát milostivá léta přispěly ke snížení počtu exekucí a tím i dlužníků. Jejich počet je však stále ještě poměrně vysoký. Mnozí dlužníci přitom reálně pracují v šedé ekonomice, čímž veřejné rozpočty přicházejí o daňové a sociální odvody. Efektivnější cestou z dluhů pro dlužníka i věřitele je oddlužení. Je proto dobré, že byla nakonec schválena novela insolvenčního zákona, která má více zpřístupnit oddlužení a také zkrátit jeho dobu pro všechny dlužníky na tři roky.

2. Zajištění důstojného života v České republice

Proti chudobě a zadlužení společnosti lze bojovat na několika frontách. Kromě úprav v procesu exekucí a insolvenčí, které první učiní spravedlivé a druhé dostupné, je to především zajištění důstojného příjmu pro každého pracujícího. Bohužel v praxi se ukazuje, že takového stavu se v ČR nedaří dosáhnout. Podle výzkumů [Život k nezaplacení](#) 1/3 populace měla buď nízké příjmy bez větších úspor či trpěla dokonce příjmovou chudobou. Problémy se splácením svých závazků má něco přes 10 % lidí. Nezaměstnanost se přitom drží stále na rekordně nízké úrovni kolem 3 %. To vše ukazuje, že mnozí lidé mají i přes veškerou snahu (např. práce na vícero úvazků) příjmy nedostatečné k tomu, aby si zajistili běžný životní standard. Tzv. [důstojná mzda](#) by např. měla přesahovat 45 000 Kč hrubého měsíčně.

K dispozici by měla být dostupná a efektivní sociální pomoc v podobě dávek či jiné podpory, aby v souladu s Listinou základních práv a svobod každý, kdo je v hmotné nouzi, měl zajištěné základní životní podmínky. Český sociální systém je však v tomto směru problematický, jak upozorňuje např. zpráva [Caritas CARES](#) od Charity ČR. Je především velmi komplikovaný, neboť sestává z různých typů dávek s často velmi rozdílnými podmínkami. To pak mnoho lidí odrazuje od podání žádosti o dávku. Ve výsledku tak mnohé dávky pobírá jen zlomek oprávněných. Lidé se navíc o dávku často stydí požádat, neboť to vnímají jako svou neschopnost a své selhání, jakkoliv tomu tak ve skutečnosti často není. Praktické případy ukazují, že ne ve všech případech je sociální pomoc dostatečně adresná a efektivní. Konečně úřady práce, které většinu dávek vyplácejí, nemají často dostatečné kapacity na sociální práci s osobami pobírajícími dávky. Omezují se tak jen na samotná řízení o dávkách, ve kterých přesto dochází k průtahům a zpožděním ve výplatě dávek. Jejich přístup je navíc nejednotný a někdy formalistický a přísný. Celý systém nyní prochází rozsáhlou modernizací a revizí, která by měla přispět k jeho zjednodušení, zefektivnění a zpřístupnění všem oprávněným žadatelům.

3. Právo na dostupné bydlení

Přístup k bydlení dostupnému širokým vrstvám obyvatel je jedním z hlavních sociálních problémů České republiky. Podle již zmíněné zprávy [Caritas CARES](#) je počet lidí v bytové nouzi, tj. bez bydlení či v nejistém či nevyhovujícím bydlení více, než 150 000 a desetkrát více lidí má pak různé problémy s bydlením. Jsou to přitom opět hlavně samoživitelé a samoživitelky, neúplné rodiny, osamocení senioři a seniorky, ale např. i oběti domácího násilí či mladiství opouštějící ústavní péči. Stabilní bydlení je přitom základem všech dalších aspektů života – zaměstnání, vzdělání, fyzického i duševního zdraví, fungování ve společnosti atd. Všechno toto člověk těžko dosáhne či užívá bez toho, aby měl stabilní a kvalitní střechu nad hlavou. Ústavní soud ve svém [nálezu](#) z roku 2023 připomněl, že dlouhodobá nejistota obyvatel týkající se jejich bydlení může ohrozit jejich důvěru v demokratický právní stát. Proto i když Listina základních práv a svobod právo na bydlení přímo nezmiňuje, lze jej z ní dovodit stejně jako např. z Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Právo na bydlení mají tedy lidé i u nás a je na státu, aby jej stejně jako jiná základní práva řádně naplnil.

Státu a ostatním odpovědným aktérům přitom často chybí efektivní nástroje pro řešení tohoto problému. Obec má sice zákonnou povinnost zajistit uspokojení potřeb svých občanů včetně bydlení. Avšak většina českých obcí se zbavila svého bytového fondu v rámci privatizace, a nemá dnes tak kapacity k zajištění bydlení pro své obyvatele. Pokud obce přece jen nějaké byty mají, nejsou nijak nuceny je využívat pro sociální bydlení. V důsledku toho jsou sociálně slabší lidé nuceni uchýlovat se do soukromého bydlení či např. na ubytovny, kde přitom často kvalita výrazně neodpovídá ceně. Ta bývá nastavena na maximální limity státní sociální podpory, která tak ve výsledku končí v kapsách provozovatelů tzv. byznysu s chudobou. Koncentrace sociálně slabých obyvatel spolu s absencí sociální práce a podpory návratu do normálního života pak vede ke vzniku a rozvoji sociálně vyloučených lokalit. Celý systém je nejen podle Ústavního soudu založen na nemravném zneužívání lidské tísně a překračuje meze mezilidské slušnosti.

Jakékoliv změny a reformy jsou tedy více než nutné a žádoucí. V roce 2023 započaly práce na přípravě [zákona o dostupném bydlení](#). Zákon cílí na domácnosti v bytové nouzi či touto nouzí ohrožené, aby se do ní nedostaly. Má vytvořit síť kontaktních míst pro bydlení v obcích, která mají lidem pomoci zabránit ztrátě bydlení a řešit další problémy souvisejících s bydlením. Poskytování bydlení ohrožených domácnostem mají podpořit garance pro soukromé majitele bytů a kompenzace pro obce. Zákon vznikl ve spolupráci odborníků a odbornic z ministerstev, obcí, nevládních organizací i vědecké obce. V červnu 2024 byl schválen vládou a postoupen k projednání Poslaneckou sněmovnou. V plánu je i cílená finanční podpora bytové výstavby.

4. Komplexní zajištění podpory obětí trestných činů

Na podporu a ochranu obětí trestných činů je třeba brát zvláštní zřetel, zejména u zvlášť zranitelných obětí. Jejich základní práva, jako je právo na důstojnost, bezpečnost a spravedlnost, mohou být často závažně ohrožena. [Směrnice EU o právech obětí trestných činů](#) v tomto kontextu stanovuje minimální standardy, přičemž její význam se zvláště projevuje u zranitelných skupin obětí, jako jsou oběti předsudečných trestných činů, oběti násilí na základě pohlaví, věku, násilí v blízkých vztazích, sexuálního násilí nebo pohlavního zneužívání, které vyžadují speciální ochranu a citlivý přístup.

V roce 2023 [přispěl Ústavní soud](#) k posílení postavení obětí, a právě těch zvláště zranitelných, v trestním řízení. Kromě [problémů v oblasti poskytování finanční podpory obětem trestných činů](#) však představuje výzvu také uchopení národního systému podpory obětí jako celku, včetně adekvátního financování. Přestože stát má podle směrnice EU povinnost zajistit obětem přístup k odborným službám, velká část prostředků z majetkových trestních sankcí a odklonů je v rámci

státního rozpočtu využívána k jiným účelům než na podporu obětí. Klíčová je role neziskových organizací, jako poskytovatelů právních informací, přístřeší a bezpečného ubytování, krátkodobého i dlouhodobého psychologického poradenství. Jejich financování státem se však nezdá odpovídat reálným potřebám. Např. v souvislosti s právním poradenstvím [počítal zákon o obětech trestných činů](#), který uvedenou směrnicí EU transponoval, s mnohonásobně vyšší alokací, než jaká je Ministerstvem spravedlnosti ve skutečnosti [k dispozici](#). I s ohledem na vysokou inflaci v mezidobí tak nemusí být služby poskytované primárně nestátními subjekty adekvátně finančně zabezpečeny. V důsledku nedostatečného financování může hrozit snížení dostupnosti služeb poskytovaných akreditovanými subjekty obětem trestných činů.

Komplexní přístup k dané problematice vyžaduje nevyhnutelně mezirezortní přístup a prioritizaci problematiky ze strany klíčových rezortů (Ministerstva spravedlnosti, Ministerstva vnitra a Ministerstva financí, Ministerstva práce a sociálních věcí a Ministerstva zdravotnictví).

Doporučení

1. Přispívat k takovému nastavení příjmové hladiny, aby lidé mohli na základě svých mezd a platů vést důstojný život (např. nastavením minimální mzdy a dalšími nástroji).
2. Nastavit nový dávkový systém tak, aby byl
 - a. jednoduchý a srozumitelný
 - b. dostupný a adresný
 - c. schopen zajistit důstojný život všem oprávněným příjemcům a jejich rodinám.
3. Během exekucí a insolvenčí počítat nárok na sociální dávky až z nezabavitelné částky, aby se tak zohledňovala reálná příjmová situace žadatelů.
4. Zajistit dostatečné personální kapacity na sociální práci s příjemci dávek na podporu jejich sociálního začleňování ve všech jeho aspektech.
5. Vytvořit legislativní a systémový rámec pro zajištění přístupu k bydlení, který bude
 - a. zaměřený na prevenci sociálního vyloučení a vzniku sociálně vyloučených lokalit
 - b. zohledňovat nediskriminačním způsobem potřeby všech potřebných
 - c. podpořen dostatečným financováním pro tvorbu vhodných bytových kapacit.
6. Zajistit komplexní podporu obětem trestných činů, včetně odpovídajícího finančního zabezpečení.

Mučení a špatné zacházení

1. Vyšetřování špatného zacházení

V ochraně s osobami omezenými na osobní svobodě či závislími na péči před špatným zacházením má Česká republika jistě co zlepšovat. Problém se týká různých oblastí a typů zařízení – psychiatrické nemocnice, policejní cely, věznice, sociální zařízení a dalších. Tuto situaci podtrhl rozsudek [Evropského soudu pro lidská práva](#), který shledal pochybení našeho státu v souvislosti s úmrtím pacienta v psychiatrické nemocnici po použití elektrického paralyzátoru. Současně ale v této oblasti dochází ke zlepšením. Kancelář vládního zmocněnce pro zastupování České republiky před mezinárodními orgány ochrany lidských práv připravila [manuál pro policii](#), jak vyřizovat upozornění na možné špatné zacházení. I Generální inspekce bezpečnostních sborů plánuje vytvořit interní metodický materiál k postupu vyšetřování špatného zacházení ze strany policie. To by mělo přispět přístupu, který méně spoléhá na závěry interních šetření policie a víc na vlastní opatřování důkazů. Dalším důležitým nástrojem je trestní stíhání špatného zacházení. Prokázat naplnění skutkové podstaty trestného činu mučení je však v praxi značně obtížné, na což poukázal zástupce veřejného ochránce práv [v souvislosti s výkonem rozsudků Evropského soudu pro lidská práva](#), a což mohou také potvrzovat čerstvé [poznatky z praxe v oblasti vězství](#).

2. Soudní ochrana při nedobrovolné hospitalizaci

Nedobrovolná hospitalizace je krajním prostředkem používaným v případech, kdy pacient představuje nebezpečí pro sebe nebo své okolí z důvodu psychického onemocnění nebo závislosti na omamných látkách a hrozbu nelze odvrátit jinak. Poskytovatel zdravotních služeb ji musí nahlásit do 24 hodin soudu, který rozhodne o její zákonnosti. Ročně proběhne zhruba 10 000 těchto řízení, z nichž v 99 % soudy shledají převzetí zákonným. Tato soudní řízení tedy dlouhodobě nejsou efektivním nástrojem ochrany práv pacientů. Důvody mohou být nedostatečné vzdělávání soudců, nedostupnost znalců či nedostatečné právní zastoupení advokáty. V roce 2023 Výbor proti mučení a následně Rada vlády pro lidská práva k tomuto tématu přijali komplexní [podnět](#) k posílení spolupráci zodpovědných ministerstev. Lze věřit, že brzy dojde k praktickým změnám.

3. Ochranné léčení

Ochranné léčení je opatřením ukládaným pachatelům jinak trestných činů, které nelze stíhat, protože daný čin spáchali ve stavu nepřičetnosti, vyvolaném duševní poruchou nebo pod vlivem návykových látek. Dlouhodobě však chybí jasný plán rozvoje ochranného léčení, přestože dokončit jeho koncepci bylo jednou z priorit Ministerstva zdravotnictví na rok 2023. V roce 2023 nicméně nedošlo k významnému posunu směrem k jejímu přijetí. Proto například možnost vykonávat ochranné léčení v průběhu výkonu trestu zůstává velmi omezená. Významným problémem je též neefektivita kontrolních mechanismů, z nichž žádný nepředstavuje účinný prostředek nápravy ohledně výkonu ochranného léčení. Problémem je například nejednotnost v rozhodování soudů. Stávající nedostatky by bylo možné řešit například dozorem státního zastupitelství, což však vyžaduje navýšení jeho zdrojů a kapacit. K přijetí koncepce je potřeba nalézt shodu a efektivně nastavit rozdělení úkolů mezi Ministerstvem spravedlnosti a Ministerstvem zdravotnictví. Diskutovaným tématem je například problematika převozu pacientů. Pokud se podaří rozvinout efektivní spolupráci, koncepce by mohla být předložena vládě v roce 2024.

4. Vězeňství

Dle statistik Vězeňské služby se počet vězněných osob v České republice v roce 2023 pohyboval mezi 17 a 18 000. To odpovídá zhruba 163 vězňům na 100 000 obyvatel, což je dramaticky vyšší číslo než v západní Evropě (např. v Německu jde o 63 osob na 100 000 obyvatel). Vzhledem k tomu je i základní provoz věznic velmi nákladný a není možné soustředit se na rehabilitaci vězněných osob a připravit je na život na svobodě. Materiální podmínky ve věznicích jsou též problematické. To ilustruje fakt, že Česká republika nadále nespĺňuje [doporučený standard](#) Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) pro podlahovou plochu ve věznicích. Zatímco dle CPT by cela pro dvě osoby měla mít alespoň 12 m², česká legislativa vyžaduje i pro tyto cely pouze 4 m² na osobu, v určitých případech dokonce jen 3 m². Prováděcí vyhláška měla standard CPT v českých věznicích zavést od začátku roku 2024, ale její účinnost byla o tři roky odložena, neboť vzhledem k současné naplněnosti věznic není navýšení podlahové plochy aktuálně reálné. Pokud se nezmění trestní politika směrem k nižšímu využívání trestu odnětí svobody, nebude zřejmě reálné ani od roku 2027.

Naopak pozitivním trendem v oblasti vězeňství je přijetí nových pravidel pro splácení dluhů odsouzenými. Tím se řeší například situace, kdy z důchodu zasílaného do věznice nezbylo kvůli srážkám vůbec nic. Nově vězněné osobě zůstane alespoň tzv. sociální kapesné ve výši 150 Kč měsíčně, za které si mohou například pořídit potřeby ve vězeňské prodejně nebo zaplatit doplatek na léky.

Pozitivní vývoj zaznamenala i judikatura Ústavního soudu, která opakovaně zdůraznila práva obviněných ve vazbě [na soudní ochranu](#) a [osobní slyšení](#). Zdůraznila také nutnost vzít v potaz péči o dítě při zvažování [nahrazení vazby](#) jiným institutem nebo při [ukládání trestu odnětí](#) svobody rodičům.

Doporučení

1. Analyzovat praktické užívání skutkové podstaty trestného činu mučení a jiného nelidského a krutého zacházení a v případě zjištění potřeby ji novelizovat tak, aby zajistila efektivní ochranu před špatným zacházením.
2. Přijmout metodický pokyn pro spolupráci mezi policisty zasahujícími v nemocničním prostředí a přítomným zdravotnickým personálem.
3. Zajistit, aby soudní přezkum nedobrovolné hospitalizace pacienta nebyl formální a posílit odborné kapacity soudců nutné pro informované rozhodování.
4. Zajistit odpovídající materiální a personální zázemí pro státní zastupitelství při výkonu dozoru v rámci ochranného léčení.
5. Snížit míru nadužívání trestní represe, a omezit tak ukládání trestu odnětí svobody za některé méně společensky škodlivé trestné činy.

Rovnost a ochrana menšin

1. Přetrvávající nerovné postavení romské menšiny

Romové mají několikanásobně častější zkušenost s nerovným zacházením a diskriminací v mnohých oblastech každodenního života jako přístup k zaměstnání, bydlení, zdravotní péči, vzdělávání, veřejným či soukromým službám a zboží. To potvrzují mnohé [mezinárodní](#) i [české](#) výzkumy. Např. výzkum Agentury pro sociální začleňování [Životní podmínky obyvatel sociálně vyloučených lokalit](#) ukázal, že i v těchto lokalitách se Romové setkávají s diskriminací častěji než jejich neromští sousedé. Kvůli tomu dosahují nižšího vzdělání, žijí v méně kvalitním bydlení a musí se vyrovnat s horšími životními podmínkami. Jsou také méně pracovně aktivní, a pokud již pracují, je to často v šedé ekonomice. Subjektivní vnímání samotných Romů tak potvrzují objektivní data. Mimo sociálně vyloučené lokality, kde žije většina Romů, budou tyto rozdíly ještě výraznější. Tomu však neodpovídají počty případů diskriminace řešené státními orgány. Ukazuje se tak, že Romové sami nemají příliš důvěru ve schopnost státu jejich problémy řešit. To může zlepšit jmenování nové vládní zmocněnkyně pro záležitosti romské menšiny Lucie Fukové počátkem roku 2023.

2. Problémy matek v práci

Veřejný ochránce práv ve svém výzkumu [Těhotenství a mateřství na pracovišti](#) zjišťoval, jak se ženám daří sladit své rodičovství s pracovní kariérou. Výsledky bohužel ukázaly, že mateřství pro ženu v pracovním životě stále představuje spíše překážku. Ženy jsou v zaměstnání často dotazovány na své rodinné plány, i když je to zákonem zakázáno. To může vést k nepřijetí na pracovní místo, či naopak k výpovědi z něj. Pokud se matky do zaměstnání vrátí, nejsou jim často nabídnuta žádná opatření ke sladění pracovního a rodinného života, jako zkrácené pracovní úvazky či flexibilní pracovní doba. Matky pečující o děti jsou pak nadřizovanými vnímány jako méně výkonné, a tudíž jsou i méně pracovně oceněny, např. odměnami. V důsledku je pro rodinu nadále rovněž finančně lepší, když pracuje muž díky svému vyššímu výdělku. Všechny tyto aspekty ženy od návratu do zaměstnání spíše odrazují. Proto buď zůstávají s dítětem doma, hledají si jinou práci či začnou např. podnikat. Tyto problémy se navíc skoro 100% týkají žen, které jsou stále považovány za lepší pečovatelky a vychovatelky dětí. Na rodičovskou dovolenou naopak chodí stále jen asi 2% otců.

3. Násilí na seniorech v různých podobách

Násilí na seniorech se v poslední době stává stále častějším tématem společenské diskuse. Výzkum Masarykovy univerzity [RESTABUS](#) mapoval výskyt všech možných forem násilí, špatného zacházení, zanedbávání a podryvání důstojnosti seniorů v České republice. Výzkum ukázal, že obětí násilí v různé míře a podobách se stává až třetina seniorů. Násilí na nich může páchat kdokoliv – členové rodiny, pečující či lidé v okolí. Násilí se negativně projevuje na tělesném i duševním zdraví seniorů a kvalitě jejich života obecně. Oběti násilí přitom vyhledají pomoc ani ne ve čtvrtině případů, neboť nemají důvěru v možnost řešení, bojí se ztráty podpory či nechtějí řešit problémy na veřejnosti.

Výstupem projektu proto byla i [Metodika k definici seniorského abusu](#), která má podchytit násilí na seniorech ve všech jeho podobách a ukázat, jak mu předcházet, jak jej odhalit a jak na něj [vhodně reagovat](#). Představuje jednotlivé formy násilí a špatného zacházení se seniory, ukazuje, jak lze tyto případy v praxi poznat, a konečně navrhuje postupy, jak je efektivně řešit. Metodiku mohou využít jak odborníci pečující či pracující se seniory v sociální či zdravotní oblasti, tak i další profese jako

pedagogové, úředníci či policisté. Mohou jí využít děti či vnoučata starající se o své příbuzné. Konečně jí mohou využít všichni lidé přicházející do styku se seniory pravidelně či náhodně.

Lze připomenout, že Výbor pro práva starších lidí Rady vlády pro lidská práva v roce 2022 přijal [obecnou definici týrání, zneužívání, zanedbávání, špatného zacházení a podrývání či ohrožování důstojnosti starších lidí](#). [Strategický rámec přípravy na stárnutí společnosti 2021-2025](#) spolu se svým [Akčním plánem](#) rovněž směřuje k legislativnímu posílení ochrany seniorů a seniorek před násilím ve společnosti. Lze doufat v brzké konkrétní výsledky těchto prací.

4. Přetrvávající bariéry v životech lidí se zdravotním postižením

Lidé se zdravotním postižením se ve společnosti stále setkávají s bariérami. Mohou to být bariéry fyzické např. v budovách či ve veřejném prostoru. Jakkoliv právní úprava stanovuje požadavky na bezbariérovost staveb, výzkum veřejného ochránce práv [Bezbariérovost ve stavebním právu](#) ukázal, že ve většině případů stavební úřady schválí výjimku z těchto požadavků. Málokdy také kontrolují jejich dodržování či ruší stavební povolení pro rozpor s nimi. V [dalším výzkumu](#) ochránce zjistil, že veřejné budovy mají stále mezery v přístupnosti pro všechny typy postižení. Zatímco díky stavebním požadavkům úřady víceméně již pamatují na tělesné postižení, lidé s postižením smyslovým jsou stále odkázáni především na doprovod druhých.

Bariéry nicméně nemusí být jen fyzické. Mnoho jich stále existuje v myšlení politické reprezentace, státních orgánů i široké veřejnosti. Lidé se zdravotním postižením tak jen pomalu prosazují své právo na právní uznání a na nezávislý život. Ačkoliv již před 10 lety občanský zákoník zrušil možnost zbavení svéprávnosti, a zavedl naopak podpůrná opatření pro samostatné právní jednání, soudy tato opatření stále aplikují vzácně a svéprávnost lidí nadále spíše omezují. To ukázal rovněž výzkum veřejného ochránce práv [Křížovatky autonomie](#). Nezávislý život by přitom měla reálně podporovat jednak dostatečná nabídka vhodných sociálních služeb především v ambulantní a terénní formě, na druhé straně pak dostatečná sociální podpora lidí se zdravotním postižením spolu s jejich pečujícími. Výzkum veřejného ochránce práv [Deinstitucionalizace a transformace sociálních služeb](#) ale ukázal, že procesy deinstitucionalizace postupují pomalu a málo koordinovaně dle politik různých krajů. Příspěvek na péči či speciální dávky pro lidi se zdravotním postižením se sice v posledních letech částečně zvýšily, stále ale chybí např. jejich valorizace a jejich reálná hodnota tedy spíše klesá. Stoupají navíc i platby klientů za sociální služby, čímž se může snižovat jejich dostupnost.

Za zmínku nakonec stojí míra, v jaké se [podle odborníků pracujících s touto cílovou skupinou](#) stávají osoby se zdravotním postižením oběťmi předsudečného násilí. Pachatelé bývají lidé, kteří mají nad oběťmi moc, ať už jde o pečovatele, příbuzné, nebo přátele. Oběti mohou být i okrádány nebo sexuálně obtěžovány. Ochranu před takovým zacházením však [v trestním zákoníku nemají stejnou](#), jako jiné skupiny obětí.

5. Být lesbou, gayem, bisexuálem, trans*, intersex či queer (LGBTIQ) člověkem u nás

Národní ústav pro duševní zdraví (NÚDZ) publikoval počátkem roku 2023 výzkum Být LGBTQ+ v Česku 2022, ve kterém skoro 3 500 lidí různých orientací a identit popsalo své zkušenosti s každodenním životem v české společnosti. Výzkum ukázal, že většina LGBTIQ lidí hodnotí svou situaci průměrně. Lesby, gayové a bisexuálové se cítí více společensky přijímání než trans*, intersex, nebinární či queer lidé, kteří se naopak častěji setkávají s nepochopením a odmítáním, a proto i více svou identitu skrývají. V důsledku toho je pak společnost méně zná a vnímá jako svou součást. Výzkum rovněž ukázal, že až polovina LGBTIQ lidí se setkává s různými negativními reakcemi na svou orientaci či identitu, jako stereotypy a předsudky, urážky, diskriminace, projevy

nenávisti i útoky. Proto LGBTIQ lidé žijí otevřeně spíše mezi přáteli či v jiném důvěrném prostředí a na veřejnosti se často skrývají a mají strach být plně sami sebou. Na druhou stranu vnímají, že viditelnost a podpora od veřejných osobností a společnosti jako celku posilují jejich společenské přijetí. Odborníci proto volají po konkrétních legislativních změnách, jako je např. zrovnoprávnění v přístupu k manželství nebo, podobně jakou osob se zdravotním postižením, lepší ochraně proti předsudečným trestným činům v trestním zákoníku. Výše zmíněný výzkum NÚDZ proto doporučuje konkrétní legislativní změny, jako je lepší ochrana proti předsudečným trestným činům v trestním zákoníku, podobně jako u osob se zdravotním postižením (viz rovněž např. kampaně Společně proti nenávisti a Chyba v zákoně), uzákonění manželství párů stejného pohlaví a uvedení procesu úřední změny pohlaví do souladu s lidskoprávními standardy.

Doporučení

1. Plnit opatření [Strategie romské rovnosti, začlenění a participace Romů 2021 – 2030](#) směřující k odstranění diskriminace Romů, k posílení jejich rovného přístupu ke společenským statkům a k jejich začlenění do české společnosti.
2. Podporovat opatření ke sladování pracovního a rodinného života podle [Strategie rovnosti žen a mužů na léta 2021 – 2030](#) jako rozšiřování kapacit předškolní péče, větší podpora matek při návratu na trh práce či větší zapojení mužů do péče o děti.
3. Posilovat ochranu seniorů před všemi formami násilí, analyzovat, zda a nakolik český právní řád umožňuje takovému násilí předcházet a reagovat na něj, a navrhnout případné úpravy,
4. Posilovat ochranu práv lidí se zdravotním postižením jako např.
 - a. posílit dodržování a vymáhání pravidel bezbariérovosti staveb včetně odstraňování bariér ve starších stavbách
 - b. zvýšit osvětu a vzdělávání justice ohledně podpůrných opatření při právním jednání a zvážit změny právní úpravy občanského zákoníku, které by podpořily jejich využívání
 - c. lépe cíleně koordinovat a podporovat deinstitucionalizaci sociálních služeb spolu se vznikem dostatečných kapacit vhodných ambulantních a terénních služeb
 - d. nastavit dostatečnou výši příspěvku na péči a dávek pro osoby se zdravotním postižením a zavést zákonná pravidla pro jejich valorizaci.
5. Nadále diskutovat návrhy na novelizaci trestního zákoníku za účelem narovnání ochrany všech zranitelných skupin osob proti předsudečné trestné činnosti, přijetí manželství pro všechny páry a další doporučení k ochraně a posílení práv LGBT+ osob uvedené ve výzkumu NÚDZ [Být LGBTQ+ v Česku 2022](#).

Práva dítěte

1. Roztříštěný systém ochrany dětí

Český systém péče o děti dlouhodobě naráží na roztříštěnost mezi několika ministerstvy a chybějící koordinaci jeho složek. Ministerstvo práce a sociálních věcí v roce 2023 v intenzivní spolupráci se všemi relevantními aktéry připravovalo teze [nového zákona o ochraně dětí a podpoře rodin](#). Ten by měl systém sjednotit, jeho těžiště přesunout směrem k prevenci, předcházet tak ohrožení rodin a včas reagovat, pokud se rodina dostane do problémů. Aktéři ze všech oblastí (zdravotnictví, školství, sociální oblast, politika bydlení apod.), na všech úrovních správy (místní, krajská i celostátní), by měli při řešení případů spolupracovat dle jasných pravidel. Síť podpůrných služeb by měla být koordinována tak, aby byly potřebné služby dostupné všem dětem a rodinám napříč Českou republikou.

V této souvislosti jsou pak skloňována nejrůznější opatření, která by mohla působit preventivně a lépe složky systému provazovat. Jde např. kurzy pro rodiče, terénní rodinné asistentky, které by přímo v rodinách pomáhaly se základy výchovy a péče o domácnost, či zavedení sociální práce ve školách, která by napomáhala řešit nepedagogické problémy dětí a jejich rodin. V případě nutnosti odebrání dítěte z rodiny je zásadní posílení sítě pěstounů a jejich specializace na různé druhy dětských potřeb. Jako prevence ústavní péče pak může sloužit i rozšíření odlehčovací péče o děti se zdravotním postižením.

2. Tělesné trestání dětí

K zakotvení [nepřijatelnosti tělesného trestání dětí](#) v zákoně a postupnému snižování používání fyzických trestů ve výchově již Českou republiku Rada Evropy vyzvala v roce 2015. V roce 2023 byla tomuto tématu věnována velká expertní i mediální pozornost. Česká republika vůbec poprvé [přijala doporučení k přijetí zákazu tělesného trestání dětí](#) během Všeobecného periodického přezkumu v Radě pro lidská práva OSN. V září 2023 byl Ministerstvem spravedlnosti předložen návrh [novely občanského zákoníku](#) do mezirezortního připomínkového řízení a následně bez rozporu schválen vládou v roce 2024. Tělesné trestání dětí souběžně odsuzovala expertní fóra, např. [7. rodinněprávní symposium Justiční akademie](#), které ve svých závěrech poskytlo i praktické tipy pro rozhodování soudů.

Na Den dětí 2023 byla na [tiskové konferenci](#) představena iniciativa [Dětství bez násilí](#), společná iniciativa vládního i nevládního sektoru. Ta má za cíl zakotvit zákonem nepřijatelnost tělesného trestání, ale i posílit ochranu dětí před násilím a systém podpory dětí zažívajících násilí včetně vytvoření dostatečné kapacity služeb pro ně. Na webu iniciativy bylo rovněž zveřejněno memorandum, ke kterému se veřejnost může připojovat, i materiály pro rodiče, kteří chtějí vychovávat bez tělesných trestů, a relevantní výzkumy. Zároveň je však klíčové změnu zákona doplnit osvětovou činností tak, aby co nejvíce dětí vyrůstalo bez tělesných trestů.

3. Dětský ombudsman

V červnu 2023 vyvrcholila jednání o institutu dětského ombudsmana předložením návrhu [novely zákona o veřejném ochránci práv](#) do mezirezortního připomínkového řízení a následným schválením vládou na počátku roku 2024. Dětský ombudsman by měl, kromě vyřizování stížností týkající se dětí, monitorovat naplňování dětských práv v České republice a v dialogu se státními orgány napomáhat zlepšování situace. Zároveň zřídí dětský poradní orgán, se kterým bude svou činností a výstupy konzultovat. Bude také systematicky podporovat zapojování dětí do rozhodování, která se jich týkají tak, aby děti byly opravdu slyšeny a na jejich názor byl brán zřetel. V krajních

případech pak bude moci dětský ombudsman děti zastupovat před soudem. Novela rovněž umožní kanceláři veřejného ochránce práv stát se národní lidskoprávní institucí podle [Pařížských principů](#). I stávajícímu ombudsmanovi se proto rozšíří pravomoci na monitoring a posilování ochrany lidských práv v České republice.

4. Děti uvězněných rodičů

V roce 2023 bylo téma práv dětí uvězněných rodičů velmi živé. Pokračovala činnost [mezirezortní pracovní skupiny zmocněnkyně vlády pro lidská práva](#), jejímž výstupem budou základní teze pro práci s dětmi uvězněných rodičů a jejich rodiny. Ke konci roku pak kancelář veřejného ochránce zorganizovala kulatý stůl kontakty dětí a rodičů ve výkonu trestu odnětí svobody práv a vydala výzkumnou zprávu [Kontakty dětí a rodičů ve výkonu trestu odnětí svobody, zprávu o šetření z vlastní iniciativy a doporučení OSPOD ve věci kontaktů dětí a rodičů ve výkonu trestu odnětí svobody](#) a [zprávu o šetření z vlastní iniciativy a doporučení Vězeňské služby České republiky ve věci kontaktů dětí s jejich uvězněnými rodiči](#).

V rámci projektu Fakulty sociálních věd Masarykovy univerzity s názvem [Rodičovství za mřížemi - dopady věznění rodiče na dítě](#) byl proveden mj. kvantitativní a kvalitativní výzkum a vydány příručky pro sociální pracovníky. Pokračovala i skvělá práce Vězeňské služby a nevládních organizací pracujících v oblasti vězeňství, které např. organizují kurzy rodičovství ve věznicích či zprostředkovávají kontakty dětí s jejich uvězněnými rodiči.

Doporučení

1. Přijmout nový zákon o ochraně dětí a podpoře rodin, který bude založen na mezioborové spolupráci a case managementu a sjednotí pravidla pro postup všech aktérů včetně jejich koordinace.
2. V rámci péče o ohrožené děti a rodiny
 - a. systematicky posilovat podporu a včasnou identifikaci ohrožených rodin tak, aby jim děti nemusely být odebrány
 - b. v případě odebrání se zaměřit na péči v náhradních rodinách, která bude reagovat na všechny potřeby dětí
 - c. podporovat zavádění následujících opatření:
 - i. podpora v těhotenství a začátcích rodičovství,
 - ii. terénní rodinné asistentky,
 - iii. sociální práce ve školách,
 - iv. profesionalizace pěstounů a jejich specializace na různé druhy postižení či sociokulturního znevýhodnění,
 - v. posílení odlehčovacích služeb pro rodiny pečující o dítě se zdravotním postižením.
3. Přijmout novelu občanského zákoníku, která zakotvuje nepřijatelnost tělesného trestání, a tím jasně nastavuje nulovou toleranci násilí v české společnosti, a doplnit ji osvětovou činností o výchově bez tělesného trestání.
4. Přijmout novelu zákona o veřejném ochránci práv zřizující instituci dětského ombudsmana a národní lidskoprávní instituci.
5. Pokračovat v mezirezortní spolupráci na tématu dětí uvězněných rodičů a uvádět do života mezinárodní i vnitrostátní odborné standardy pro práci s dětmi uvězněných rodičů a jejich rodiči.

Práva cizinců

1. Detence nezletilých cizinců

Český právní řád nadále umožňuje detenci nezletilých cizinců bez doprovodu a rodin s dětmi. Nezletilí patří mezi nejzranitelnější skupiny a detence má prokazatelný negativní dopad na jejich fyzické i duševní zdraví. Z pohledu mezinárodní ochrany lidských práv je proto detence nezletilých v rozporu s [Úmluvou pro práva dítěte](#) i Evropskou úmluvou o lidských právech, jelikož je vždy v rozporu s nejlepším zájmem dítěte. Praxe zajišťování nezletilých v České republice je [dlouhodobě kritizována lidskoprávními organizacemi](#). V případě detence rodin s nezletilými dětmi totiž sice český zákon omezuje dobu zajištění na polovinu, není zde však žádné omezení věku dítěte. I přes zlepšení podmínek v zařízení pro zajištění cizinců Bělá Jezová má pak samotná detence negativní důsledky. Nepříjatelností a dopady detence na děti a standardy mezinárodního práva se v září 2023 zabýval ve svém [podnětu](#) Výbor pro práva cizinců. Na to navázala Rada vlády pro lidská práva [usnesením](#), kde vyzývá k ukončení detencí rodin s dětmi k 1. lednu 2026 a zavedení účinných [alternativ k zajištění](#). Ty jsou podle výzkumů levnější a vedou migrující osoby k větší spolupráci s úřady. Pro alternativy je zásadní individuální správa jednotlivých případů (tzv. case management) a pobyt v otevřeném režimu s přístupem k základním službám, jako je zdravotní péče a vzdělávání. Řešení bude nyní hledat pracovní skupina na Ministerstvu vnitra.

2. Integrace příchozích z Ukrajiny

V roce 2023 pokračovala integrace uprchlíků z Ukrajiny. Dočasná ochrana pro Ukrajince prchající před válečným konfliktem byla prodloužena o jeden rok. Pravidla dočasné ochrany s sebou však nadále nesou některé problémy. České úřady např. neudělují dočasnou ochranu Ukrajincům, kteří ji dříve získali nebo o ni požádali v jiném státě, což je podle [veřejného ochránce práv](#) i správních soudů v rozporu s evropským právem. Nejvyšší správní soud podal v této věci [předběžnou otázku](#) k Soudnímu dvoru EU. Kromě toho vylučuje český zákon soudní přezkum rozhodnutí o udělení dočasné ochrany, což může být v rozporu s Listinou základních práv EU.

Podmínky pro ukrajinské uprchlíky se bohužel zpřísňují. Od 1. července 2023 byl nárok na bezplatné ubytování omezen na 150 dnů ode dne udělení dočasné ochrany s výjimkou zranitelných osob. Stát přistoupil k [přísnějšímu](#) výkladu podmínek pro získání bezplatného ubytování na dobu neurčitou. Kromě podmínek zranitelnosti jako věk do 18 nebo nad 65 let, studium na české vysoké škole do 26 let, zdravotní znevýhodnění apod. musí být osoba navíc příjemcem humanitární dávky z důvodu nízkých příjmů. Humanitární dávky pak dostávají pouze ti, kdo žijí v domácnostech, které mají příjem nižší než životní minimum. Zranitelné osoby, které si vydělávají nebo šetří, tak systém de facto penalizuje za jejich ekonomickou aktivitu.

V roce 2023 [narostla](#) zaměstnanost příchozích z Ukrajiny na 72 % ekonomicky aktivních. Většina pracujících však pracuje v zaměstnáních pod svou kvalifikací, neboť jim v získání kvalifikované práce brání nedostatečná znalost češtiny. Navzdory pozitivním trendům zaměstnanosti bylo v prosinci 2023 pod hranicí chudoby stále [57 % příchozích](#) z Ukrajiny. Podíl osob extrémně ohrožených chudobou od června 2023 dokonce vzrostl. To vyvolává otázky o dostatečnosti sociální pomoci uprchlíkům. Dalším problémem jsou časté změny systému novelizacemi tzv. Lex Ukrajina, které nejsou příchozím z Ukrajiny dostatečně komunikovány.

3. Vzdělávání dětí s odlišným mateřským jazykem

Děti prchající z Ukrajiny byly v České republice od počátku plně začleněny do všech stupňů vzdělávání. [Výzkumy PAQ Research](#) ukazují, že se většina dětí víceméně úspěšně začlenila do povinného základního vzdělávání, přestože v některých regionech, stupních a v případě přijímání dětí s SVP stále nedostačují kapacity škol a podpůrných personálních pracovníků. Problémy se ale vyskytují v největší míře v rámci středního vzdělávání. Netýkají se jen Ukrajinců, ačkoliv ti mohou představovat dobrý příklad. [Velké množství](#) Ukrajinců ve věku 15-19 let se totiž nezapojilo do českého středního vzdělávání. Důvodem mohou být jejich nedostatečné jazykové schopnosti. Kapacity kurzů češtiny pro dospívající ukrajinské uprchlíky se přitom ukazují jako nedostatečné. Jazykovou přípravu pro dospívající ukrajinské uprchlíky poskytovaly v roce 2023 pouze některé střední a jazykové školy v rámci tzv. nultých ročníků za podpory Magistrátu hl. m. Prahy a nevládní organizace. Jejich kapacita však není na pokrytí poptávky dostatečná, plošně dostupná a systémově ukotvená.

S podobnými problémy jako mladí Ukrajinci se přitom setkávají i další mladí cizinci s nedostatečnou znalostí češtiny. Zmíněné nulté ročníky nejsou dostupné ostatním cizincům s jiným občanstvím či s jiným typem pobytu než dočasnou ochranou. Praxe nahrazení přijímací zkoušky z českého jazyka pro děti s odlišným mateřským jazykem není jednotná. Nedostatečná znalost českého jazyka pak následně může omezovat šance cizojazyčného studenta úspěšně absolvovat přijímací zkoušky na střední školy. Výrazným negativním faktorem je i vysoká míra školní neúspěšnosti v průběhu středoškolského vzdělávání z důvodu nedostačující dlouhodobé podpory při osvojování odborné úrovně jazyka. Pokud dospívající cizinci vypadnou ze systému formálního vzdělávání, omezí se tím možnosti jejich budoucího osobního rozvoje, studia či kvalifikovaného zaměstnání, což se může do budoucna pojit se ztrátou životní perspektivy, ale představuje to zároveň komplexní ekonomický, sociální a zdravotnický problém pro společnost s ohledem na zhoršenou uplatnitelnost na trhu práce a nárůst sociálně patologických jevů.

Doporučení

1. Ukončit detenci dětí-cizinců nejpozději k 1. lednu 2026 v souladu s [usnesením](#) Rady vlády pro lidská práva a vytvořit účinné a důstojné [alternativy k detenci](#).
2. Umožnit získání dočasné ochrany v ČR i těm uprchlíkům z Ukrajiny, kteří ji již mají nebo o ni požádali v jiných členských státech.
3. Přijmout opatření ke zlepšení integrace příchozích z Ukrajiny jako
 - a. možnost získat běžný pobytový status pro ekonomicky soběstačné ukrajinské občany
 - b. umožnit ukrajinským uprchlíkům plný přístup do českého sociálního systému
 - c. lépe zohlednit zvýšené finanční potřeby osob se zdravotním postižením a dlouhodobě nepříznivým zdravotním stavem
 - d. posílit právní stabilitu a přehlednost celého systému integrace.
4. Odstranit bariéry pro přístup ke střednímu vzdělání pro všechny děti s odlišným mateřským jazykem včetně příchozích z Ukrajiny např.
 - a. systémovým ukotvením tzv. nultých ročníků mezi základní a střední školou za účelem jazykové přípravy
 - b. posílením výuky češtiny na základních školách nebo úpravou přijímacích a maturitních zkoušek na středních školách (např. přijímací pohovory, standardizované testy apod.).

*Najdete nás na
linktr.ee/lidskaprava_uvcr

ODBOR LIDSKÝCH PRÁV A OCHRANY MENŠIN
Úřad vlády ČR,
nábřeží Edvarda Beneše 4,
Praha 1, PSČ 118 01
Telefon: 224 002 111
e-mail: posta@vlada.gov.cz
www.vlada.gov.cz

Vydáno 4. 12. 2024
ISBN 978-80-7440-345-3 (print)
ISBN 978-80-7440-346-0 (digitálně)